MAŁGORZATA KARKOCHA

Uniwersytet Łódzki

ORCID ID: 0000-0002-7747-949X

WŁADZA I POLITYKA

W CZASACH NOWOŻYTNYCH

DYPLOMACJA I SPRAWY WEWNĘTRZNE

Kongres pokojowy w Szystowie (1790–1791) na łamach prasy warszawskiej

Peace Congress in Sistova (1790–1791) in the reports
of the Warsaw press

Przecieżmiotem publikacji są austriacko-tureckie negocjacje pokojowe toczone w Szystowie (bułg. Swisztow) w latach 1790–1791 z udziałem państw trójprzymierza (Prusy, Wielka Brytania, Holandia). Zagadnienie to nie doczekało się, jak dotąd, szczegółowego omówienia w polskiej nauce historycznej. Zostanie przedstawione na podstawie doniesień zamieszczanych na łamach polskojęzycznych periodyków warszawskich. Chodzi tu o trzy tytuły prasowe: „Gazetę Warszawską” – czołowy dziennik informacyjny ukazujący się w stolicy Rzeczypospolitej w latach 1774–1793, wydawany i redagowany przez eks-jezuitę, księdza Stefana Łuskinę¹; „Gazetę Narodową i Obcą” – organ prasowy stronnictwa reform publikowany w ostatnich latach obrad Sejmu Czteroletniego (1791–1792) przez trzech działaczy politycznych: Juliana Ursyna Niemcewicza, Józefa Weyssenhoffa i Tadeusza Mostowskiego, a redagowany przez Stanisława Szymańskiego²; oraz „Pamiętnik Historyczno-Polityczno-Ekonomiczny” – miesięcznik o profilu społeczno-gospodarczo-politycznym wydawany w latach 1782–1792 przez księdza Piotra Świtkowskiego³. Pisma te doczekały się

¹ Por. J. Szczepaniec, *Łuskiński Stefan*, [w:] *PSB*, t. XVIII, Wrocław 1973, s. 577–579.

² Na temat redaktorów pisma i ich działalności publicystycznej por. J. Skowronek, *Mostowski Tadeusz Antoni*, [w:] *PSB*, t. XXII, Wrocław 1977, s. 73–78; S. Kieniewicz, M. Witkowski, *Niemcewicz (Ursyn Niemcewicz) Julian*, [w:] *ibidem*, s. 771–780; A. Goriaczko, „*Gazeta Narodowa i Obca*”, Wrocław 1953, s. 23–39; J. Dłhm, *Niemcewicz jako polityk i publicysta w czasie Sejmu Czteroletniego*, Kraków 1928.

³ O życiu i działalności pisarcko-wydawniczej P. Świtkowskiego por. E. Aleksandrowska, *Świtkowski Piotr*, [w:] *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. IV (S–T), koordynacja całości R. Loth, Warszawa 2003, s. 232–233; I. Łossowska, *Piotr Świtkowski (1744–1793)*, [w:] *Pisarze polskiego Oświecenia*, t. II, red. T. Kostkiewiczowa, Z. Goliński,

własnych monografi i kilku mniejszych opracowań⁴, nie ma więc potrzeby powtarzania znanych już informacji. Istotne jest natomiast to, że wydawcy drukowanych w stolicy Rzeczypospolitej gazet uważnie śledzili postępy rozmów pokojowych. Redaktor „Pamiętnika” w lutym 1791 r. wprowadził nawet dodatkowy dział zatytułowany *Kongres w Czystowie (sic!) lub Dalsze negocjacje względem pokoju*, w którym zamieszczał obszernie relacje z prowadzonych rokowań. Stosunkowo dużo pisała o tym „Gazeta Narodowa i Obca”, najmniej zaś „Gazeta Warszawska”. Dodać należy, że omawiając przebieg kongresu, prasa warszawska powoływała się przeważnie na austriackie raporty dworskie przedrukowywane z zagranicznych gazet. Korzystała też, znacznie chętniej niż przy opisie innych zdarzeń z wielkiej wojny wschodniej, z listów prywatnych.

W sierpniu 1787 r. sułtan turecki Abdülhamid I wypowiedział Rosji wojnę. Bezpośrednią przyczyną wybuchu tego konfliktu zbrojnego było spotkanie Katarzyny II z władcą monarchii habsburskiej – Józefem II w Chersoniu w maju tego roku, co gabinet turecki potraktował jako prowokację. W rzeczywistości chodziło jednak o aneksję Krymu⁵ i objęcie przez imperatorową Wszechrosji protektoratu nad wschodnią Gruzją (w latach 1783–1784), a także inne kwestie mniejszej wagi, łamiące postanowienia traktatu w Küczük Kajnardży (1774). Turcy wystawili armię liczącą ponad 200 tys. żołnierzy, dowodzoną przez wielkiego wezyra Koca Yusuf Paszę. Wysłali też na Morze Czarne większość swej floty pod komendą admirała (kapudana paszy) Gazi Hasana Cezayirli. Planowano atak na Kinburn, Chersoń i Krym, korzystając z Oczakowa jako dogodnej bazy dla marynarki. Wojska rosyjskie liczyły ogółem 120 tys. żołnierzy. Podzielone były na dwie armie: Jekatierynosławską pod wodzą księcia Grigorija Aleksandrowicza Potiomkina (1739–1791), skupiającego w swoim ręku kompetencje marszałka polowego i wielkiego admirała, oraz Ukrainą pod dowództwem hrabiego Pietra Aleksandrowicza Rumiancewa-Zadunajskiego (1725–1796), weterana poprzedniej wojny tureckiej. W obwodzie pozostawały pułki stacjonujące na Kaukazie i Kubaniu (od 12 do 18 tys. żołnierzy), komenderowane przez generała Pietra Abramowicza Tekelliego (Tökelliego) (1720–1793). Głównym zadaniem rosyjskich sił zbrojnych było opanowanie fortec

Warszawa 1994, s. 305–319; I. Homola-Dzikowska, *Pamiętnik Historyczno-Polityczny Piotra Świtekowskiego 1782–1792*, Kraków 1960, s. 10–24.

⁴ Por. I. Homola-Dzikowska, *Pamiętnik Historyczno-Polityczny*; A. Goriaczko, „Gazeta Narodowa i Obca”; I. Łossowska-Zaporowska, „Korespondent Warszawski” w latach 1792–1796. *Zarys monograficzny*, Warszawa 1969; J. Łojek, „Gazeta Warszawska” księdza Łuskiny (1774–1793), Warszawa 1959; idem, *Dziennikarze i prasa w Warszawie w XVIII wieku*, Warszawa 1960; idem, *Historia prasy polskiej*, Warszawa 1976, s. 26–28, 31–44, 50–52; W. Giełżyński, *Prasa warszawska 1661–1914*, Warszawa 1962, s. 45–50, 58–73; J. Bartoszewicz, *Gazeta księdza Łuskiny*, [w:] idem, *Znakomici mężowie polscy w XVIII wieku*, t. I, Warszawa 1855, s. 261–330; oraz M. Karkocha, *Obraz Francji w dobie rewolucji na łamach prasy warszawskiej z lat 1789–1794*, Łódź 2011, s. 23–64.

⁵ W kwestii kryzysu krymskiego por. M.S. Anderson, *The great powers and the Russian annexation of the Crimea 1783–4*, „The Slavonic and East European Review” 1958, vol. XXXVII, s. 17–41; A.W. Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1772–1783*, Cambridge 1970.

nadmorskich, od Oczakowa aż do ujścia Dunaju, a zarazem zasłonięcie Krymu przed napacją nieprzyjaciela⁶.

W lutym 1788 r. Austria przystąpiła do wojny po stronie rosyjskiej. Józef II wystawił przeciwko Turkom największą dotychczas armię (według doniesień prasowych ok. 255 tys. ludzi oraz 1,8 tys. dział polowych i oblężniczych)⁷, ciągnącą się kordonem wzdłuż rozległej granicy, od Adriatyku do Dniestru, na odległość 250 mil. Monarcha ten, zamiast skoncentrować siły do ataku frontalnego, za radą feldmarszałka Franza Moritza hrabiego von Lacy (1725–1801) wybrał operacje oblężnicze. Sądził, że w ten sposób cały ciężar wojny spadnie na sojusznika. Rosjanie z kolei oglądali się na Austriaków, toteż działania toczyły się dość niemrawo. W pierwszej kampanii wojska cesarskie zdobyły kilka mniejszych twierdz w Bośni (Drežnik, Dubica, Novi) i Serbii (Šabac). Z pomocą wojsk rosyjskich zajęły w Mołdawii Jassy i obleganą przez wiele miesięcy twierdzę Chocim (19 IX). Jednak starcia w otwartym polu kończyły się dla nich porażką (bitwy pod Mehadią, 28 VIII i Slatyną, 14 IX). Kampania 1789 r. pod względem wojskowym była bardziej udana. Siły cesarskie czyniły postępy w Bośni i Chorwacji, opanowały większość księstw naddunajskich, odzyskały wreszcie Belgrad (8 X) utracony w ostatniej wojnie tureckiej (1739)⁸. Sukcesy te nie były jednak tak

⁶ Więcej na ten temat: W. Kalinka, *Sejm Czteroletni*, t. I, Warszawa 1991, s. 28 i n.; S.J. Shaw, *Between Old and New. The Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789–1807*, Cambridge, Mass. 1971, Harvard Middle Eastern Studies 15, s. 23 i n.; I. de Madariaga, *Russia in the Age of Catherine the Great*, London 1981, s. 396–387.

⁷ GW, 26 I 1788, nr 8, suplement, s. [2]; 19 III, nr 23, suplement, s. [2]; PHPE, styczeń 1788, s. 73; lipiec 1788, s. 610–611. Według literatury przedmiotu siły habsburskie wystawione do walki z Osmanami wynosiły początkowo ok. 245 tys. ludzi, potem zaś wzrosły do ok. 294 tys. Por. np. V.H. Aksan, *Wojny Osmanów 1700–1870. Oblężone imperium*, Oświęcim 2019, s. 154; M. Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence. War, State and Society in the Habsburg Monarchy, 1683–1797*, London–New York 2013, s. 383; D. Beales, *Joseph II*, vol. II (*Against the World, 1780–1790*), Cambridge 2009, s. 562.

⁸ Szczegółowo o tym: W. Kalinka, *Sejm Czteroletni*, t. I, s. 33–38, 475–476; F. Fejtö, *Józef II. Habsburg rewolucjonista*, Warszawa 1993, s. 305–310 i n.; M.Z. Mayer, *The price for Austria's security: part I – Joseph II, the Russian Alliance, and the Ottoman War, 1787–1789*, „International History Review” 2004, vol. XXVI, No. 2, s. 268–299; idem, *Joseph II and the campaign against the Ottoman Turks*, [niepubl. praca magisterska obroniona na Uniwersytecie McGilla w Kanadzie], Montreal 1997; S.J. Shaw, *Between Old*, s. 30–39; M. Hochedlinger, *Austria's Wars*, s. 382–386; D. Beales, *Joseph II*, s. 568–577 i n. Przebieg obu kampanii w relacjach prasy warszawskiej omówiła M. Karkocha, *Wojna rosyjsko-turecka na łamach „Pamiętnika Historyczno-Politycznego” (1787–1788)*, [w:] *Sic erat in votis. Europa i świat w czasach nowożytnych. Studia i szkice ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. M. Karkocha, P. Robak, Łódź 2017, s. 311–342; eadem, *Wojna rosyjsko-turecka (kampania 1789 roku) w świetle doniesień „Pamiętnika Historyczno-Polityczno-Ekonomicznego”*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 2, s. 43–70, <https://doi.org/10.18778/1644-857X.16.02.02>; eadem, *The Russo-Turkish war (the campaign of 1789) in the light of reports from „Pamiętnik Historyczno-Polityczno-Ekonomiczny”*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 3, s. 41–69, <https://doi.org/10.18778/1644-857X.16.03.02>; eadem, *Początek wojny rosyjsko-tureckiej w świetle doniesień „Gazety Warszawskiej” księdza Łuski (1787–1788)*, [w:] *Ab Occidente referunt... „Zachód” doby nowożytnej*

znaczące, jak życzyłby sobie tego cesarz, a do tego okupione dużymi stratami finansowymi i ludzkimi. Według doniesień prasowych wojna kosztowała Józefa II 120 mln złotych cesarskich rocznie, a tylko w pierwszej kampanii w boju i od chorób stracił on trzecią część armii (75 tys. ludzi)⁹.

Wiosną 1790 r. Austria została zagrożona inwazją Prus z północy, które w styczniu tego roku związały się sojuszem z Imperium Osmańskim. Chcąc zmusić cesarza do przyjęcia mediacji dworu berlińskiego w konflikcie z Turcją i do ustępstw terytorialnych w myśl koncepcji pierwszego ministra Ewalda Friedricha hrabiego von Hertzberga (1725–1795)¹⁰, Fryderyk Wilhelm II zarządził koncentrację wojsk na Śląsku. Aby uniknąć wojny na dwóch frontach, nowy władca monarchii habsburskiej, brat i następca Józefa II – Leopold, zdecydował się porozumieć z Prusami. W efekcie rozmów prowadzonych w Reichenbachu na Śląsku z udziałem delegatów Wielkiej Brytanii i Holandii 27 lipca została podpisana austriacko-pruska konwencja. Przewidywała ona rychłe zawieszenie broni między Austrią i Wysoką Portą z perspektywą pokojowego uregulowania konfliktu w oparciu o zasadę *status quo ante bellum* oraz wstrzymanie pomocy cesarza dla Rosji w przypadku kontynuowania wojny rosyjsko-tureckiej. W zamian za to Leopold miał uzyskać pomoc państw trójprzymierza w restauracji swojej władzy w Niderlandach pod warunkiem przywrócenia tam dawnej konstytucji i przywilejów. Do zakończenia rosyjsko-tureckiego konfliktu zbrojnego twierdza Chocim miała pozostać przy Austrii¹¹.

w *badaniach historyków polskich*, red. M. Markiewicz, K. Kuras, oprac. R. Niedziela, Kraków 2018, s. 87–109; eadem, „*Gazeta Warszawska*” o wielkiej wojnie wschodniej (kampania 1789 roku), „Przegląd Nauk Historycznych” 2018, R. XVII, nr 2, s. 155–177, <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.02.06>; eadem, ‘*Gazeta Warszawska*’ on the Russo-Turkish War (the 1789 campaign), „Przegląd Nauk Historycznych” 2018, R. XVII, nr 3, s. 157–180, <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.03.06>

⁹ GW, 1 X 1788, nr 79, s. [3]; 8 X, nr 81, s. [4]; 11 III 1789, nr 20, suplement, s. [1]; PHPE, luty 1789, s. 165. Straty wojenne Austrii w całym okresie trwania konfliktu zbrojnego wynosiły 120 tys. żołnierzy. GW, 14 V 1791, nr 39, s. [2]; 10 XI, nr 93, s. [1]; PHPE, sierpień 1791, s. 767. Podobne szacunki (115 tys. ludzi) odnotowano w literaturze przedmiotu. Por. m.in. W. Kalinka, *Sejm Czteroletni*, t. I, s. 37; J. Skowronek, *Księżę Józef Poniatowski*, Wrocław 1986, s. 26–27.

¹⁰ Plan Hertzberga, znany jako „wielki plan” lub „plan pacyfikacji”, przewidywał, że Turcja zgodzi się na odstąpienie księstw naddunajskich Austrii, a Besarabii i Oczakowa Rosji oraz zrzeknie się wszelkich pretensji do Krymu. W zamian za to ustępstwo Wysoka Porta miała uzyskać obietnicę traktatu sojuszniczego z Prusami po zawarciu pokoju, jak również poręczenie jej terytoriów na południe od Dunaju przez zachodnie mocarstwa. Oprócz tego Austria miała zwrócić Galicję Rzeczypospolitej, ta zaś wyrazić zgodę na aneksję przez Prusy Gdańsk i Torunia oraz części województw wielkopolskich (poznańskiego i kaliskiego). Obszernie o politycznych koncepcjach Hertzberga i próbach ich urzeczywistnienia por. W. Kalinka, *Sejm Czteroletni*, t. I, s. 49–55, 476–478; S. Askenazy, *Przymierze polsko-pruskie*, wyd. 2, Warszawa 1901, s. 18–20; Prusy w okresie monarchii absolutnej (1701–1806), red. B. Wachowiak, Poznań 2010, s. 631–641; I. de Madariaga, *Russia*, s. 398, 411; C. Jany, *Armia Fryderyka Wielkiego. Od zakończenia wojny siedmioletniej do śmierci Fryderyka Wilhelma II*, Oświęcim 2018, s. 227; R.H. Lord, *Drugi rozbiór Polski*, wyd. 2, Warszawa 1984, s. 42–43.

¹¹ Więcej na ten temat: W. Kalinka, *Sejm Czteroletni*, t. II, Warszawa 1991, s. 118–125; S.J. Shaw, *Between Old and New*, s. 53–54; M.Z. Mayer, *The price for Austria’s security: part II – Leopold II, the Prus-*

Konwencja reichenbaska otworzyła drogę do negocjacji pokojowych Austrii z Imperium Osmańskim. W myśl jej postanowień we wrześniu 1790 r. między obu państwami ogłoszono zawieszenie broni¹², a niebawem rozpoczęły się pertraktacje. Leopold II pragnął, by toczyły się one w zajętym przez wojska austriackie Bukareszcie, jednak nie upierał się przy tym zanedo. Kiedy więc Porta po jakimś okresie zwłoki wskazała na miejsce przyszłego zjazdu miasto Szystowa na prawym brzegu Dunaju, dwór wiedeński wyraził na to zgodę¹³. Redaktor „Pamiętnika” pisał:

Czystów, albo raczej Szystów, [...] leży między Nikopolis i Rudszukiem [Ruszczyk – M.K.] blisko Dunaju, gdzie Wołoszczyznę dzieli od Bułgarii. Zbudowane na dwóch wzgórkach, liczy do 4000 domów mizernych dachówką pokrytych, a murami obwiedzionych, żeby kobiet nie było widać. Ulice są źle brukowane i wąskie. Mieszkańców liczą do 20 000, którzy są spokojni i dobrzy ludzie. Majętni handlują skórą i oliwą. Jest kilka meczetów tureckich i cerkiew grecka. Okolica jest bardzo przyjemna. W tyle miasta pagórki i góry urodzajne wydają zboże i wino lepsze niż wołoskie. W powszechności uważają, że jak tu, tak i w Bułgarii całe powietrze jest czyste i zdrowe, podobnie jak wody tutejsze. Na żywności nie schodzi osobiście teraz, kiedy zewsząd dowóz jest wielki. Całe miasto, jako i okolica jego, rządzona jest przez jednego tureckiego urzędnika¹⁴.

Przedstawicielem Austrii na kongresie był Peter Philipp Herbert baron von Rathkeal (1735–1802). Imperium Osmańskie reprezentowali: reis-efendi Abdullah Berri Efendi, sędzia armii (tur. *ordu kadısı*) İbrahim İsmet Bej, pisarz kancelarii Mehmed Dürrî Efendi (ok. 1734–1795) oraz jako tłumacz (dragoman) syn hospodara mołdawskiego Alexandru Moruzi (1750–1816). Obecni byli w imieniu Prus – markiz Girolamo Lucchesini (1751–1825), Wielkiej Brytanii – Sir Robert Murray Keith (1730–1795), Holandii – baron Reinier van Haeften (Häften) (1729–1800). Pod koniec lutego 1791 r. grono obradujących powiększył hrabia Franz Esterházy von Galántha, nominowany przez cesarza ministrem pełnomocnym i nadzwyczajnym posłem węgierskim,

sian treat, and the pace of Sistova, 1790–1791, „International History Review” 2004, vol. XXVI, No. 3, s. 499–501; R.H. Lord, *Drugi rozbiór*, s. 82–84; H. Topaktaş, *Osmańsko-polskie stosunki dyplomatyczne. Poselstwo Franciszka Piotra Potockiego do Stambułu (1788–1793)*, Kraków 2017, s. 189–190 i 395–396 (przyp. 115); M. Hochedlinger, *Austria's Wars*, s. 393; Z. Koçak, *Son Osmanlı-Avusturya Mücadelesinde Değişen Dengeler ve Zıstovi Antlaşması / Changing Balances During The Last Ottoman-Austria Conflict and The Treaty Of Sistova*, „Gazi Akademik Bakış” 2018, C. XI, S. 22, s. 268. Tekst traktatu w: *Declaration Fait à Reichenbach le 27 juillet 1790. Copie D'une instruction de la proper main du Roi, au Comte de Hertzberg, en date de Schoenwalde du 25 Juillet 1790. Reserve Que Messieurs les Ministres des Cours de Londres et de La Haye ont lue et remise à la conférence du 25 Juillet 1790*, Mons [b.r.w.].

¹² GW, 27 X 1790, nr 86, s. [4]; 30 X, nr 87, s. [4]; 10 XI, nr 90, s. [2] (tam warunki zawieszenia broni); PHPE, wrzesień 1790, s. 1068 (tu jednak mylna data zawarcia armistycjum – 1 VIII zamiast 19 IX). Por. S.J. Shaw, *Between Old and New*, s. 56.

¹³ GW, 15 XI 1790, nr 91, s. [2]; PHPE, listopad 1790, s. 1360–1361; grudzień 1790, s. 1453.

¹⁴ PHPE, marzec 1791, s. 261–262. Cytaty z prasy warszawskiej zostały zmodernizowane zgodnie z zaleceniami instrukcji wydawniczej dla źródeł nowożytnych (*Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953).

albowiem Węgrzy nalegali na wysłanie do Szystowy swojego przedstawiciela. Katarzyna II odmówiła udziału w zjeździe, chcąc porozumieć się z Turcją bez pośredników. Sprzeciwiła się również głównym jego zasadom. Leopold II w konwencji reichenbaskiej zobowiązał się bowiem zwrócić Osmanom wszystkie zawojowane na nich terytoria, w tym zajęta z pomocą wojsk rosyjskich Wołoszczyznę. Caryca natomiast domagała się jej zwrotu, i to jeszcze przed zakończeniem austriacko-tureckich rozmów pokojowych¹⁵. Dodajmy wreszcie, że ponieważ negocjacje toczyły się na ziemi tureckiej, Wysoka Porta utrzymywała własnym sumptem przebywających w Szystowie ministrów zagranicznych dworów, wypłacając im z kasy państwowej 200 do 250 piastrow dziennie¹⁶.

Otwarcie kongresu nastąpiło 30 grudnia roku 1790 r.¹⁷ Postanowiono odbywać dwie sesje tygodniowo: w czwartki i niedziele. Sesja pierwsza zeszła na legitymacji i różnych ceremoniach¹⁸. „Gazeta Narodowa i Obca” donosiła o tym, co następuje:

o godzinie jedenastej z rana pełnomocnicy mocarstw pośredniczych, zaproszeni przez wielkiego tłumacza Porty, zjechali się do pokoju będącego przy sali konferencyjnej. Ministrowie tureccy i cesarscy udali się do osobnych pokojów; oświadczyli Turcji, iż gotowi są zacząć negocjacje. Weszli więc wszyscy ministrowie razem do sali konferencyjnej i otwarcie kongresu zaczęło się od czytania plenipotencji wszystkich ministrów, które dość długo trwało; po czym naznaczono drugą konferencję na dzień 2gi stycznia 1791 [r.] na niedzielę¹⁹.

Na sesji drugiej cesarski pełnomocnik baron Herbert-Rathkeal w imieniu dworu wiedeńskiego przedstawił ultimatum, które wprawiło pozostałych delegatów w osłupienie. Zawierało żądanie, aby zasada ścisłego *status quo*, przyjęta w Reichenbachu za podstawę ostatecznego pokoju, stosowała się nie tylko do terytoriów, lecz „do wszystkich względów, jakie między Portą a dworem wiedeńskim zachodziły”²⁰. Innymi słowy,

¹⁵ GW, 27 X 1790, nr 86, s. [4]; 18 XII, nr 101, s. [4]; 26 II 1791, nr 17, suplement, s. [3]; 16 III, nr 22, s. [3]; PHPE, styczeń 1791, s. 83–84; GNiO, 12 III 1791, nr 21, s. 81; 30 IV, nr 35, s. 137; 14 IX, nr 74, s. 295. Relacja o przybyciu do Szystowy markiza Lucchesiniego: GNiO, 5 I 1791, nr 2, s. 5–6. Por. H. Topaktaş, *Osmańsko-polskie stosunki dyplomatyczne*, s. 436, przyp. 120; M.Z. Mayer, *The price for Austria's security: part II*, s. 502. Dodajmy w tym miejscu, że o wysłanie swojego przedstawiciela na kongres zabiegała także Rzeczypospolita, jednak z powodu protestów strony pruskiej rada sułtańska nie wyraziła na to zgody. Więcej w tej kwestii por. H. Topaktaş, *Osmańsko-polskie stosunki dyplomatyczne*, s. 208.

¹⁶ GW, 18 VI 1791, nr 49, s. [2]; 1 X, nr 79, s. [2]; 19 XI, nr 93, s. [1]; PHPE, czerwiec 1791, s. 560; GNiO, 15 VI 1791, nr 48, s. 193.

¹⁷ GNiO, 26 I 1791, nr 8, s. 31. Łuski (GW, 9 II 1791, nr 12, suplement, s. [3]) podaje błędnie, że kongres został zagajony 1 I 1791 r. O rozpoczęciu obrad w styczniu pisał też ksiądz Świątkowski (PHPE, luty 1791, s. 191). Doniesienia GNiO dotyczące daty otwarcia kongresu (grudzień 1790) znajdują potwierdzenie w literaturze historycznej. Por. np. M.Z. Mayer, *The price for Austria's security: part II*, s. 502; H. Topaktaş, *Osmańsko-polskie stosunki dyplomatyczne*, s. 208; M. Hochedlinger, *Austria's Wars*, s. 394.

¹⁸ GNiO, 26 I 1791, nr 8, s. 31; 16 II, nr 14, s. 55; PHPE, luty 1791, s. 191–192; marzec 1791, s. 263.

¹⁹ GNiO, 26 I 1791, nr 8, s. 31.

²⁰ GNiO, 6 IV 1791, nr 28, s. 109.

Austria domagała się potwierdzenia przez Turcję zawartych wcześniej układów i umów handlowych: porozumienia z 1783 r., w którym Imperium Osmańskie gwarantowało bezpieczeństwo flagi austriackiej przeciwko korsarzom berberyjskim, oraz traktatu handlowego z 1784 r., zapewniającego poddanym cesarskim wolność żeglugi na Dunaju i Morzu Czarnym. „Choć te żądania były słuszne” – pisał Świtkowski²¹, posłowie osmańscy nie chcieli na nie przystać. Nalegali, aby przynajmniej na czas wojny z Rosją Austria zrzekła się wszelkiej żeglugi na wodach tureckich. Domagali się nadto zaprzestania posyłania konsulów austriackich do księstw naddunajskich. Ponieważ w konwencji reichenbaskiej nie było o tym mowy, ministrowie dworów pośredniczących starali się nakłonić Turków, aby odstąpili od swych roszczeń. Ostatecznie, po trwających ponad dwa tygodnie negocjacjach, 27 stycznia Wysoka Porta zgodziła się na takie rozumienie *status quo ante*, jakie proponował cesarz. Potwierdziła oba wspomniane traktaty, a posłowie pruski, angielski i holenderski gwarantowali je w imieniu swych dworów²².

Uzgodniwszy artykuł dotyczący ścisłego *status quo*, delegaci rozpoczęli prace nad układaniem tekstu traktatu. Lecz tu zaszła kolejna trudność. Baron Herbert oświadczył bowiem, że dwór wiedeński nie godzi się na to, by w układzie pokojowym znalazła się wzmianka o konwencji reichenbaskiej. Negocjacje zostały na jakiś czas przerwane, ponieważ posłowie dworów sprzymierzonych nie mieli co do tego wytycznych i musieli czekać na nadejście nowych instrukcji²³.

W ostatnich dniach lutego do obradujących dołączył hrabia Esterházy jako deputowany Korony Węgierskiej i zamieszkał w domu nieopodal Herberta. Przez kilka następnych dni poseł ten,

bogato przybrany w stroju węgierskim, oddawał wraz z baronem Herbert[em] wizyty powitania innym ministrom kongresu, tak europejskim, jako też otomańskim. Ułożono potym ceremonial wejścia jego na kongres; a zatym na pierwszej konferencji zasiadł z lewej strony obok pana de Herbert – relacjonowała „Gazeta Narodowa i Obca”²⁴.

W numerze 38 z 11 maja 1791 r. wydawcy cytowanego wyżej pisma informowali:

Listy z Szystowy nic nowego o negocjacjach nie donoszą; smutna tylko dochodzi wiadomość, iż P.[an] de Herbert, poseł tam cesarski, apopleksją tknięty, śmiertelnie jest chory; nadzieja o zachowaniu go tym jest słabsza, iż w Szystowie ani lekarzów, ani apteki nie ma²⁵.

²¹ PHPE, marzec 1791, s. 264.

²² *Ibidem*, s. 263–265; GNiO, 19 II 1791, nr 15, s. 59; 6 IV, nr 28, s. 109; GW, 9 III 1791, nr 20, s. [3–4] i suplement, s. [3]; 16 III, nr 22, s. [3]. Por. M.Z. Mayer, *The price for Austria's security: part II*, s. 502.

²³ GNiO, 29 I 1791, nr 9, s. 36; 19 II, nr 15, s. 59; 6 IV, nr 28, s. 109; 13 IV, nr 30, s. 118.

²⁴ GNiO, 30 IV 1791, nr 35, s. 137. Por. M.Z. Mayer, *The price for Austria's security: part II*, s. 503 (tu jednak błędna informacja, jakoby hrabia Esterházy dołączył do obradujących w kwietniu 1791 r.).

²⁵ GNiO, 11 V 1791, nr 38, s. 152.

Niebawem zdrowie wysłannika cesarskiego poprawiło się na tyle, że mógł uczestniczyć w konferencjach, o czym pisał ten sam periodyk²⁶. Negocjacje toczyły się jednak powoli, bowiem zarówno Herbert, jak i wysłannicy trójprzymierza często wysyłali do swych dworów kurierów po dalsze dyrektywy. Tak samo ministrowie tureccy. Ci wprawdzie otrzymali obszerne instrukcje do zawarcia pokoju, jednak stale radzili się wielkiego wezyra bądź prosili Dywan o nowe wytyczne²⁷.

Po uzgodnieniu artykułów dotyczących się handlu, przez cały kwiecień i znaczną część maja deliberowano nad kształtem przyszłej granicy austriacko-tureckiej. Cesarz pragnął zatrzymać Starą Orszowę i terytorium po rzekę Una „dla przyzwoitego swych granic w Kroacji [Chorwacji – M.K.] zaokrąglenia”²⁸. W zamian za to gotów był oddać Prusom Roermond w Geldrii Wschodniej. Na sesji 18 maja (według innych doniesień 19 tego miesiąca), która odbyła się bez udziału strony tureckiej, baron Herbert i hrabia Esterházy przedstawili delegatom dworów sprzymierzonych nowy projekt traktatu pokojowego. „Lubo ministrowie pośredniczący wiele nieprzyjemnych sobie rzeczy w tym projekcie znaleźli, wiele nawet niespodziewanych pretensji” – donosiła jedna z gazet²⁹. Zgodzono się jednomyślnie, aby nazajutrz projekt ten odczytano w obecności posła tureckiego, co też nastąpiło. „Minister turecki słuchał z największym zadziwieniem niespodziewanych nigdy pretensji”³⁰. Oświadczył, że na podpisanie takiego układu nie ma instrukcji i musi porozumieć się z Dywanem. Podobnie oznajmili przedstawiciele państw trójprzymierza. Tym samym konferencja została przedłużona do czasu nadejścia nowych wytycznych z Londynu, Hagi, Berlina i Wiednia.

Zaproponowany przez stronę austriacką traktat pokojowy między Leopoldem II i Selimem III stanowił, co następuje. Cesarz zasadę ścisłego *status quo* pojmując w ten sposób, że odnosi się ona nie tylko do obecnej wojny, ale także do wcześniejszych umów i porozumień. Stosownie do tego granice między obu państwami winny być ustanowione według dawnych traktatów. Józef II domaga się zatem odstąpienia mu Starej Orszowy z przyległym dystryktem. Żąda ponadto, aby artykuł traktatu belgradzkiego (1739) zabraniający Domowi Austriackiemu budowania fortec nad Dunajem i Sawą był zniesiony „jako przeciwny prawom narodu”. Porta zaręczy bezpieczeństwo podanych cesarskich na wodach tureckich i wynagrodzi im szkody doznane z winy korsarzy afrykańskich. Twierdza Chocim i Wołoszczyzna pozostaną przy Austrii do czasu zakończenia wojny rosyjsko-tureckiej³¹.

²⁶ GNiO, 14 V 1791, nr 39, s. 158.

²⁷ GW, 5 III 1791, nr 19, s. [3]; 6 IV, nr 28, s. [3].

²⁸ GW, 27 XI 1790, nr 95, s. [2].

²⁹ GNiO, 29 VI 1791, nr 52, s. 208.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ GW, 18 V 1791, nr 40, suplement, s. [2]; 6 VII, nr 54, suplement, s. [3]; 16 VII, nr 57, s. [1]; GNiO, 29 VI 1791, nr 52, s. 208; 13 VII, nr 56, s. 224; PHPE, czerwiec 1791, s. 558–560.

Na sesji 25 maja wysłannik wielkiego sułtana, nie czekając na instrukcje ze Stambułu, zbijał mocno żądania austriackie dotyczące się nabytków terytorialnych. Nie zaprzeczał, że na podstawie układu z 1739 r. rzeka Czarna i forteca Orszowa powinny należeć do Księstwa Wołoskiego, dowodził jednak, iż wszelkie pretensje z tego tytułu zostały Austrii wynagrodzone przez oddanie jej części Mołdawii – Bukowiny. Nie godził się też na wznoszenie twierdz na pograniczu, gdyż jest to przeciwne „duchowi trwających traktatów”. Tym sposobem minister otomański zbijał wszystkie artykuły projektu porozumienia, nie podając jednak konkretnych propozycji rozwiązania spornych kwestii³².

Na początku czerwca 1791 r. nastąpił impas w rozmowach. Przekonani o niemożności osiągnięcia kompromisu delegaci austriaccy postanowili opuścić Szystowę. Na prośbę wielkiego wezyra zgodzili się jednak pozostać na zjeździe jeszcze dwa dni i wziąć udział w kolejnej sesji. W czasie obrad 9 czerwca minister osmański oświadczył, że Turcja nigdy nie zaakceptuje takiego rozumienia *status quo*, jakie proponuje cesarz i nie odda Austrii ani piędzi ziemi. Tego samego dnia posłowie cesarscy wyjechali do Bukaresztu. Przed odjazdem napisali krótkie bilety, w których wyrazili wolę powrotu, jeśli tylko Wysoka Porta zgodzi się podpisać porozumienie na austriackich warunkach³³.

Selim III, który spodziewał się zawrzeć niebawem pokój z cesarzem, zdziwił się wielce, gdy mu oznajmiono, że domaga się on nabytków w Chorwacji. Nakazał wielkiemu wezyrowi, aby raczej wznowił wojnę niż przystał na ustępstwa terytorialne. Wnet Turcy poczęli gromadzić się pod Sylistrią i Widyniem, grożąc wtargnięciem w granice austriackie. Niespodziewanie jednak wysłannicy sułtana w Szystowie odebrali rozkaz podpisania porozumienia na dowolnych warunkach. Przyczyną tej naglej uległości Porty były trzy niepomyślne wieści, które jednego dnia nadeszły do Stambułu. Ambasador turecki w Berlinie Said Azmi Efendi (zm. 1821)³⁴ donosił, że pomimo usilnych zabiegów nie był w stanie nakłonić Fryderyka Wilhelma II do wypełnienia zobowiązań sojuszniczych wobec Imperium Osmańskiego i ze strony tego władcy nie można

³² GNiO, 6 VII 1791, nr 54, s. 216; GW, 6 VII 1791, nr 54, suplement, s. [3].

³³ GNiO, 13 VII 1791, nr 56, s. 224; GW, 13 VII 1791, nr 56, s. [2]; 16 VII, nr 57, s. [1–2]. Por. M.Z. Mayer, *The price for Austria's security: part II*, s. 505.

³⁴ Said Azmi Efendi pełnił funkcję ambasadora w Berlinie od 1790 do 1792 r. Uprzednio posłował do Maroka (w latach 1787–1788) i był członkiem świty ambasadora otomańskiego w Berlinie Ahmeda Resmi (w latach 1763–1764). W prasie warszawskiej wzmiankowany jest również jako Ahmed Azmi Efendi. Podobnie w literaturze przedmiotu (por. np. H. Topaktaş, *Osmańsko-polskie stosunki dyplomatyczne*, s. 202; F.M. Göçek, *East Encounters West: France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, New York 1987, s. 20 i n.). Obie formy imienia odnotowano w *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder*, Bd. III (1764–1815), hrsg. O.F. Winter, Graz–Köln 1965, s. 459 z zaznaczeniem, że częściej spotykaną jest Azmi Said Efendi. Biogram tego dyplomaty: V.H. Aksan, *Ahmed Azmi Efendi*, [w:] *Encyclopaedia of Islam, THREE*, eds K. Fleet et al., https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-3/ahmed-azmi-efendi-SIM_0089 (dostęp: 6.12.2019). Na temat jego misji do Berlina por. G. Karamuk, *Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbericht als Zeugnis des osmanischen Machtverfalls und der beginnenden Reformära unter Selim III*, Frankfurt 1975.

spodziewać się poważnej dywersji. Drugi goniec oznajmił, że pełnomocnicy cesarscy opuścili kongres pokojowy, a kolejny przywiózł wieści o zajęciu przez Rosjan twierdzy Anapa na Kubaniu (3 VII) i o klęsce armii tureckiej pod Maczinem (rum. Măcin) w Dobrudży (9 VII)³⁵.

W drugiej połowie lipca 1791 r. baron Herbert i hrabia Esterházy powrócili do Sztolicy, podejmując przerwane rozmowy pokojowe³⁶. Dnia 1 sierpnia ułożono artykuły definitywnego układu pokojowego między Austrią i Wysoką Portą w oparciu o formułę ścisłego *status quo ante*, jak to określono w konwencji reichenbaskiej³⁷. Uroczyste podpisanie traktatu nastąpiło trzy dni później „z przyczyn mnogości kopii dwóch oryginałów w francuskim i tureckim języku i z potrzeby zachowania zwyczajnej alternatywy w tytułach między królem pruskim i królem angielskim”³⁸. „Gazeta Narodowa i Obca” najpierw krótko streściła³⁹, a następnie zamieściła tekst całego porozumienia⁴⁰. Poszczególne artykuły układu wydrukowało także łuskinowskie pismo⁴¹.

Omawiany traktat składał się z 14 artykułów. Artykuł pierwszy stanowił, że oba mocarstwa zawierają wieczysty pokój i odnawiają dawną przyjaźń, jak również przyznają zupełną amnestię poddanym, w szczególności mieszkańcom Czarnogóry, Bośni, Serbii, Mołdawii i Wołoszczyzny. Artykuł drugi stwierdzał, że pokój został zawarty na zasadzie ścisłego *status quo*. Potwierdzono w nim wszystkie dawniejsze układy: traktat belgradzki z 18 września 1739 r.; ugody z 9 listopada 1739 i 2 marca 1741 r. w sprawie postanowień traktatu belgradzkiego; akt z 25 maja 1747 r. uwieczniający pokój belgradzki; konwencję z 7 maja 1775 r. o odstąpieniu Bukowiny; wreszcie porozumienie z 12 maja 1776 r. dotyczące rozgraniczenia tego terytorium. W następnym artykule odnowiono i potwierdzono wcześniejsze umowy handlowe: akt (tur. *sened*) z 8 sierpnia 1783 r., w którym Imperium Osmańskie gwarantowało bezpieczeństwo niemieckich statków kupieckich od napaści piratów północnoafrykańskich; akt z 24 lutego 1784 r. względem wolnego handlu i podróży poddanych cesarskich na obszarze Turcji; dekret sułtański (*ferman*) z 4 grudnia 1786 r. dotyczący swobodnego przejścia przez granicę bydlą z Siedmiogrodu i jego wypasu w księstwach naddunajskich. W artykule czwartym cesarz zobowiązał się zwrócić Wysokiej Porcie wszystkie zawojowane na niej ziemie. Fortece, zamki i palanki miały być oddane w stanie, w jakim były zdobyte i ze znajdującą w nich artylerią. Artykuł piąty głosił, że twierdza Chocim z powiatem Raja po-

³⁵ PHPE, lipiec 1791, s. 665–668.

³⁶ GNiO, 3 VIII 1791, nr 62, s. 249; 10 VIII, nr 64, s. 257.

³⁷ GW, 7 IX 1791, nr 72, s. [2]; GNiO, 17 VIII 1791, nr 66, s. 263.

³⁸ GNiO, 17 VIII 1791, nr 66, s. 263.

³⁹ *Ibidem*, s. 265.

⁴⁰ GNiO, 10 IX 1791, nr 73, s. 291 (art. 1–5); 14 IX, nr 74, s. 295 (art. 6–14).

⁴¹ GW, 10 IX 1791, nr 73, suplement, s. [3] (art. 1); 14 IX, nr 74, suplement, s. [3] (art. 2); 17 IX, nr 75, suplement, s. [3] (art. 3); 21 IX, nr 76, suplement, s. [3] (art. 4–9); 24 IX, nr 77, suplement, s. [3] (art. 10–14).

zostaną przy Austrii do czasu zakończenia wojny rosyjsko-tureckiej. Artykuł szósty postanawiał, że ewakuacja wojsk habsburskich z Wołoszczyzny oraz pięciu dystryktów mołdawskich nastąpi w ciągu 30 dni od daty zamiany ratyfikacji, a z pozostałych terenów w ciągu dwóch miesięcy. W kolejnych artykułach mowa jest o wydaniu austriackich jeńców i niewolników przetrzymywanych w Stambule⁴², bez okupu i w ciągu dwóch miesięcy od daty ratyfikacji układu (art. 7); amnestii dla poddanych otomańskich, którzy w czasie wojny złożyli przysięgę wierności Leopoldowi II i poddanych cesarskich, którzy uznali władzę sułtana tureckiego (art. 8); wznowieniu stosunków handlowych między obu krajami (art. 9); przywróceniu bezpieczeństwa i porządku na terenach pogranicznych (art. 10); swobodzie podróżowania kupców niemieckich na obszarze Turcji (art. 11); oraz uznaniu cesarza za oficjalnego protektora religii katolickiej w Imperium Osmańskim (art. 12). W końcowych artykułach strony zobowiązały się wzajemnie wysłać ministrów drugiej rangi w celu ugruntowania przyjaźni i poinformowania o intro-nizacji Leopolda II oraz Selima III (art. 13). Zamiana ratyfikacji układu miała nastąpić w ciągu 40 dni (art. 14). Traktat podpisali: w imieniu cesarza – Peter Philipp Herbert baron von Rathkeal, a wielkiego sułtana – reis-efendi Abdullah Berri Efendi, İbrahim İsmet Bej i Mehmed Dürri Efendi. Gwarantowali go w imieniu swych dworów: markiz Girolamo Lucchesini, Sir Robert Murray Keith i baron Reinier van Haeften⁴³.

Również 4 sierpnia, tym razem bez udziału delegatów państw trójprzymierza, zawarta została oddzielna konwencja austriacko-turecka, składająca się z siedmiu artykułów. Na mocy jej postanowień Leopold II zatrzymywał Starą Orszowę z dystryktem – turecki przyczółek na północ od Dunaju, który niebezpiecznie otwierał Banat na inwazję wroga, jak boleśnie pokazała kampania 1788 r. Terytorium to miało pozostać na zawsze zdemilitaryzowane, a niewielka równina między Starą Orszową a twierdzą Orszowa (Nowa Orszowa) – neutralna i niezamieszkała (art. 2). Austria uzyskała również niewielki skrawek Chorwacji po rzekę Una, z twierdzami Cettin i Drežnik (art. 3). Cesarz obiecał zwrócić zajęte warownie i palanki w stanie, w jakim się znajdowały w chwili podpisania porozumienia, nie niszcząc ich nowych umocnień

⁴² Osmańscy więźniowie wojenni do tego czasu zostali już uwolnieni. W kwestii wymiany jeńców por. B. Lázár, *Turkish captives in Hungary during Austria's last Turkish war (1788–91)*, „Hungarian Historical Review” 2015, vol. IV, No. 2, s. 434–440.

⁴³ GNiO, 17 VIII 1791, nr 66, s. 265; 14 IX, nr 74, s. 295; GW, 7 IX 1791, nr 72, s. [2] i suplement, s. [2]; PHPE, sierpień 1791, s. 767. Por. M.Z. Mayer, *The price for Austria's security: part II*, s. 505; S.J. Shaw, *Between Old and New*, s. 62–63. Tekst traktatu w: *The Parliamentary Register; Or, History of the Proceedings and Debates of the House of Commons [...]*, vol. XXXI, London 1792, s. 93–111 (w języku francuskim i angielskim); *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman*, t. II (1789–1856), éd. G. Noradounghian, Paris 1900, s. 6–12. Analiza jego postanowień: *Histoire abrégée des traités de paix entre les puissances de l'Europe depuis la paix de Westphalie par feu M. de Koch. Ouvrage entièrement refondu, augmenté et continué jusqu'au congrès de Vienne et aux traités de Paris de 1815 par F. Schoell*, t. XIV, [Paris 1818], s. 490–493; a ostatnio Z. Koçak, *Son Osmanlı-Avusturya Mücadelesinde*, s. 276–279.

fortyfikacyjnych (art. 5). Ewakuacja wojsk austriackich z księstw naddunajskich miała nastąpić w ciągu 30, a z pozostałych obszarów w ciągu 60 dni od daty zawarcia umowy, nie zaś jej ratyfikacji, jak stanowił artykuł szósty traktatu pokojowego. Termin ratyfikacji pokoju skrócono z 40 do 15 dni (art. 6). Wymiana dokumentów ratyfikacyjnych traktatu i konwencji miała nastąpić tego samego dnia, lecz oddzielnie (art. 7)⁴⁴.

Więści o podpisaniu pokoju w Austrię dotarły do Stambułu 9 sierpnia⁴⁵. Uradowany sułtan polecił sowicie wynagrodzić delegatów Prus, Wielkiej Brytanii i Holandii. Każdy otrzymał „dzielnego konia powodnego kosztownie ubranego” i 30 tys. piastrow, poseł pruski natomiast dwakroć tej sumy za szczególne starania. Trzem tłumaczom Porty podarowano po dwa i pół tysiąca piastrow oraz cenne futra. Równie hojny okazał się Leopold II, który wysłannikom dworów mediujących wręczył kosztowne pierścienie o wartości 18, 20 i 22 tys. złotych cesarskich. Ponadto margrabia Lucchesini odebrał złotą tabakierkę z podobizną cesarza, wysadzaną brylantami⁴⁶.

Warto dodać, że postanowienia traktatu pokojowego i konwencji udało się wprowadzić w życie dość szybko i w zasadzie bez większych przeszkód. W połowie września 1791 r. Austria zwróciła Turkom Bukareszt. Miesiąc później przekazała im Nową Orszowę i Belgrad⁴⁷. W tym czasie zakończono też wytyczanie granicy na Wołoszczyźnie. Przy rozgraniczeniu Chorwacji zachodziły jednak pewne trudności, albowiem pasza Wihaczu sprzeciwiał się oddaniu przyległych lasów – jedyne miejsce zaopatrywania twierdzy w drewno. Dwór wiedeński gotów był wprowadzić wyrzec się niewielkich nabytków w Chorwacji w zamian za ekwiwalent w Mołdawii – twierdzę Chocim z powiatem Raja (dyplomacja austriacka rozpoczęła nawet o to starania w Stambule i Petersburgu), lecz plany zamiany spełzły na niczym wobec sprzeciwu Katarzyny II. Uregulowanie granicy w Chorwacji nastąpiło dopiero w roku 1792⁴⁸.

Po wojnie doszło do wymiany ministrów. Jesienią 1791 r. do Stambułu udał się w charakterze posła cesarskiego baron P.P. Herbert von Rathkeal⁴⁹. W lutym

⁴⁴ GNiO, 17 VIII 1791, nr 66, s. 263, 265; GW, 7 IX 1791, nr 72, s. [2] i suplement, s. [2]; 14 IX, nr 74, s. [2]; 24 IX, nr 77, suplement, s. [3]. Por. S.J. Shaw, *Between Old and New*, s. 63–64. Tekst konwencji w: *The Parliamentary Register*, s. 112–120; *Histoire abrégée des traités de paix*, s. 493–494; *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman*, s. 12–16; *Recueil de traités de la Porte Ottoman avec les puissances étrangères depuis 1536*, t. IX, éd. I. de Testa, Paris 1864–1911, s. 166–169. Omówienie postanowień: Z. Koçak, *Son Osmanlı-Avusturya Mücadelesinde*, s. 274–275; K. Beydilli, *Zıstovi Antlaşması*, [w:] *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XLIV, İstanbul 2013, s. 471.

⁴⁵ GNiO, 28 IX 1791, nr 78, s. 313.

⁴⁶ GNiO, 10 IX 1791, nr 73, s. 293; 3 XII, nr 97, s. 389; 7 XII, nr 98, s. 393; GW, 14 IX 1791, nr 74, s. [2]; 1 X, nr 79, s. [3]; 19 XI, nr 93, s. [1]; 17 XII, nr 101, suplement, s. [3].

⁴⁷ GW, 16 XI 1791, nr 92, s. [2]; 19 XI, nr 93, suplement, s. [2–3]; GNiO, 9 XI 1791, nr 90, s. 362; 19 XI, nr 93, s. 373.

⁴⁸ GNiO, 19 XI 1791, nr 93, s. 373; 14 XII, nr 100, s. 402; PHPE, kwiecień 1792, s. 370; GW, 17 XII 1791, nr 101, s. [3]; 1 VIII 1792, nr 61, s. [4]; 8 VIII, nr 63, suplement, s. [3].

⁴⁹ GW, 21 XII 1791, nr 102, suplement, s. [4]; GNiO, 7 XII 1791, nr 98, s. 393.

następnego roku do Wiednia przybył zaś ambasador osmański Ebûbekir Râtib Efendi (1750–1799)⁵⁰ ze specjalną misją przywrócenia dobrych stosunków między obu mocarstwami i uzyskania austriackiej pomocy dla reform, które zamierzano wprowadzić w Turcji wnet po zakończeniu wojny z Rosją⁵¹.

Podsumowując powyższe rozważania, wypada stwierdzić, że prasa warszawska na ogół rzetelnie informowała swoich czytelników o wszystkich wydarzeniach związanych z kongresem w Szystowie. Na łamach wydawanych w Warszawie gazet ukazywały się relacje zawierające mnóstwo szczegółów pomijanych najczęściej w opracowaniach historycznych. Pisano o przebiegu i rezultatach negocjacji pokojowych, a także o nastrojach panujących w stolicach Austrii i Turcji w związku z zakończeniem wojny. Publikowano wreszcie – w całości lub tylko w wyjątkach – dokumenty końcowe zjazdu szystowskiego.

Abstract

In the article, the Author outlined the course of the Austrian-Turkish peace negotiations in Sistova based on information published in the Polish-language Warsaw press. The talks, started in December 1790, were held with the participation of representatives of the Triple Alliance of Loo (1788): Prussia, Great Britain and the Netherlands. As a result, Austria made peace with the Ottoman Empire (4 VIII 1791) on the basis of the territorial *status quo*, which terminated lasting since 1788 war between both countries. A separate convention stipulated that the emperor would retain Old Orşova with the adjacent district and a small area of Croatia till the Una river, with the Cettin and Drežnik fortresses. All in all, supplementing the press reports with findings of the literature on the subject, the Author managed to obtain a relatively complete and not yet fully studied in Polish historical literature image of the issue indicated in the title.

Keywords

Austro-Turkish War, Peace Congress, Treaty of Sistova, Warsaw press, Austria, Ottoman Empire, 1791.

⁵⁰ Por. F. Yeşil, *Aydinlanma Caginda Bir Osmanli Katibi Ebubekir Râtib Efendi (1750–1799)*, 1st ed., İstanbul 2011; idem, *Ebubekir Ratib Efendi*, [w:] *Encyclopaedia of Islam, THREE*, eds K. Fleet et al., https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-3/ebubekir-ratib-efendi-COM_26125?s.num=1 (dostęp: 5.12.2019); S.J. Shaw, *Between Old and New*, s. 90.

⁵¹ GNiO, 22 II 1792, nr 15, s. 85; 29 II, nr 17, s. 100; 3 III, nr 18, s. 105; 10 III, nr 20, s. 117; 31 III, nr 26, s. 153; GW, 7 III 1792, nr 19, suplement, s. [2]; 10 III, nr 20, suplement, s. [2]; 17 III, nr 22, s. [2]; 24 III, nr 24, s. [4] (tu opis audiencji osmańskiego dyplomaty na dworze austriackim). Por. *Repertorium der diplomatischen*, Bd. III, s. 458. W kwestii poselstwa Ebubekir Ratib Efendiego do Wiednia por. L. Gibson, *Diplomacy and Cultural Exchange: Ebubekir Ratib Efendi's Mission to Vienna, 1792*, <https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi254CI26XiAhXi-ioKHf91D-VoQFjAAegQIAhAC&url=https%3A%2F%2Fmymarshallplan.squarespace.com%2F%2FGibson.pdf&usq=AOvVaw2PNTkgldtGwxZBVL5KRuZs> (dostęp: 6.12.2019).